

**Jolanta Latosińska
Bogdan Włodarczyk**

Katedra Geografii Miast i Turyzmu
Uniwersytet Łódzki
90-142 Łódź, ul. Kopcińskiego 31

POTENCJAŁ TURYSTYCZNY POJEZIERZA SŁAWSKIEGO¹

1. WSTĘP

Wszystkie elementy środowiska geograficznego oraz zachowania i działania ludności miejscowej, które mogą być wykorzystane do uprawiania bądź organizowania turystyki, nazwano potencjałem turystycznym. Potencjał turystyczny obejmuje więc wszelkie zasoby strukturalne i funkcjonalne warunkujące rozwój turystyki na określonym terenie (KACZMAREK, STASIAK, WŁODARCZYK 2002).

Pojęcie „zasoby” można traktować szerzej niż pojęcie „walory”. Według przyjętej koncepcji, zasoby to wszystkie elementy (np. przyrodnicze) mogące potencjalnie być walorami turystycznymi (tzw. „walory potencjalne”), w odróżnieniu od „walorów rzeczywistych” będących w sferze aktualnych zainteresowań turysty. Do zasobów strukturalnych każdego obszaru należą walory i zagospodarowanie turystyczne oraz dostępność komunikacyjna. Taki zestaw elementów nazywany jest także atrakcyjnością turystyczną. W niniejszym artykule podstawą rozważań będzie strukturalna część zasobów potencjału turystycznego Pojezierza Sławskiego oraz ich wykorzystanie przez ruch turystyczny. W podsumowaniu natomiast uwzględniono również wyniki badań ankietowych, przeprowadzonych wśród mieszkańców, pracowników gminy Sława i turystów, dotyczących stanu i rozwoju turystyki na badanym obszarze.

TOURIST POTENTIAL OF THE SŁAWSKIE LAKE DISTRICT¹

1. INTRODUCTION

All the elements of the geographical environment, and the activities of the local population which can be used for tourism or its organisation, can be described as tourist potential. This includes all the structural and functional resources which determine tourism development in a given area (KACZMAREK, STASIAK & WŁODARCZYK 2002).

The term 'resources' is more universal than the term 'assets'. According to the received idea, resources are all those natural elements which are potential tourist assets in contrast to the actual assets which the tourist is presently interested in. The structural resources of an area include both assets and tourist infrastructure, as well as transport accessibility, and such a set of elements can be called 'tourist attractiveness'. In this article discussion will be based on the structural part of the potential tourist resources of the Sławskie Lake District, as well as their exploitation by tourism. The conclusions include the results of a survey carried out among the inhabitants and workers of the *gmina* of Sława, and tourists themselves, on the condition and development of tourism in this area.

2. POŁOŻENIE I KRÓTKA HISTORIA OBSZARU BADAŃ

Pojezierze Sławskie zajmujące powierzchnię 770 km² stanowi w regionalizacji geograficznej mezo-region Pojezierza Leszczyńskiego. Graniczy od północy z Kotliną Kargowską i Doliną Środkowej Obry, od południa z Pradoliną Głogowską i Wysoczyzną Leszczyńską, od wschodu z Pojezierzem Krzywińskim, a od zachodu z doliną Odry. Jest to obszar pojezierny najdalej wysunięty na południe Polski (KONDRACKI 2000). W sieci osadniczej największym i najważniejszym ośrodkiem jest Sława. Miasto i całe Pojezierze Sławskie położone są niedaleko miast wojewódzkich: Zielonej Góry – 47 km, Poznania – 116 km i Wrocławia – 135 km, oraz miast średniej wielkości: Głogowa – 28 km, Nowej Soli – 33 km, Wschowy – 19 km i Leszna – 37 km, będących zarazem głównymi ośrodkami generującymi ruch turystyczny. Badany teren położony jest w odległości 102 km od najbliższego przejścia granicznego w Gubinie, dlatego jest obszarem recepcji turystów zagranicznych, głównie z Niemiec. Administracyjnie obszar zajmuje środkową część gminy Sława oraz południowo-wschodnią część gminy Kolsko w powiatach wschowskim (Sława) i nowosolskim (Kolsko), tj. południowo-wschodnią część województwa lubuskiego.

W średniowieczu był to obszar pogranicza terytoriów plemiennych Ślęzan i Polan. W XIII w. należał do Księstwa Głogowskiego, od drugiej połowy XV w. (1476 r.) znajdował się w Królestwie Czeskim, a od 1526 r. w rękach Habsburgów. W okresie tym rządzony był, wzorem innych ziem Cesarstwa Austriackiego, przez różne rody magnackie, m.in. Rechenbergów (200 lat), von Vernemontów i von Barwitzów. Od 1740 r. region sławski znajdował się pod panowaniem Prus i do czasów rozbiorów stanowił obszar graniczny między Prusami i Rzeczpospolitą. Wbrew oczekiwaniom związanym z Powstaniem Wielkopolskim 1919 r., ziemie Pojezierza Sławskiego zostały w Rzeszy aż do 1945 r. Granica między Rzeszą a odrodzonym państwem przebiegała na wschód od Sławy (między Sławą a Potrzebowem). Ziemie te zostały wyzwolone w lutym 1945 r., a ludność niemiecka wysiedlona. Na obszary te przybyli Polacy z Wielkopolski, Polski centralnej i ze wschodnich rubieży II Rzeczypospolitej, przynosząc różne tradycje.

Dość niedogodne położenie komunikacyjne wpływa na pewną izolację tego obszaru. Na bada-

2. THE LOCATION AND A SHORT HISTORY OF THE SŁAWSKIE LAKE DISTRICT

The Sławskie Lake District covers an area of 770 km² and, in regional terms is a meso-region of the Leszczyńskie Lake District. To the north it borders the Kargowska lowland and the middle Obra valley, to the south the Głogowska glacial overflow channel and the Leszczyńska uplands, to the east the Krzywińskie Lake District, and to the west the Odra valley. It is the most southern lake district in Poland (KONDRACKI 2000), and the largest and most important centre in the settlement system is Sława. The town and the whole district is situated close to the *województwo* capitals of Zielona Góra – 47 km, Poznań – 116 km and Wrocław – 135 km, and to the medium-size towns of Głogów – 28 km, Nowa Sól – 33 km, Wschowa – 19 km and Leszno – 37 km, which themselves are also tourism generating centres. The area under study is 102 km from the nearest national frontier crossing at Gubin and therefore receives foreign tourists, mainly from Germany. Administratively, the area covers the middle part of Sława *gmina* and the south eastern part of Kolsko *gmina* in Wschowski (Sława) and Nowosolski (Kolsko) *Powiats*, i.e. the south eastern part of the Lubuskie *Województwo*.

In the Middle Ages it was a border area between territories inhabited by the Ślęzanie and Polanie tribes. In the 13th c. it belonged to the Głogowskie Duchy, from the second half of the 15th c. (1476) to the Czech Kingdom, and from 1526 was in the hands of the Habsburg dynasty. At that time, similar to other lands of the Austrian Empire, it was ruled by rich magnate families such as the Rechenbergs (200 years), the von Vernemonts and the von Barwitz's. From 1740 the Sławski region was under Prussian rule and until partition times was a borderland between Prussia and the Polish Republic. Contrary to the hopes put on the Wielkopolski 1919 date Uprising, the Sławskie Lake District remained in the Reich until 1945 with the border running eastwards from Sława (between Sława and Potrzebowo). In February 1945 the German population was displaced and new Polish inhabitants arrived from Wielkopolska, Central Poland and the

nym terenie brak jest drogi głównej. Najbliższe drogi krajowe to trasa Zielona Góra–Legnica i Leszno–Głogów. Pojezierze Sławskie położone jest na prawym brzegu Odry, a najbliższy most umożliwiający komunikację w kierunku zachodnim znajduje się w Nowej Soli. Stąd najbardziej uczęszczane są drogi: ze Sławy przez Konotop lub Tarnów Jezierny do Nowej Soli. Na tej trasie, oprócz połączeń PKS, kursują również prywatne busy. Wiele miejscowości nie posiada połączeń autobusowych. Należą do nich Jeziorna, Okopiec, Józefówka, Święte, Głuchów, Mesze, Droniki, Dębowo, Krępina. Najbliższa stacja kolejowa znajduje się w oddalonej o 21 km od Sławy Wschowie (trasa Zielona Góra–Warszawa).

3. WALORY TURYSTYCZNE

Na badanym obszarze szczególne znaczenie dla wypoczynku mają walory przyrodnicze. Dominuje krajobraz polodowcowy, a najciekawsze obszary morenowe znajdują się na południe i południowy wschód od Sławy. Obszar moreny czołowej wyniesiony jest do 130 m n.p.m., a wysokości względne w okolicy Starej Winnej Góry dochodzą do 40–60 m. Na północ od moreny czołowej obszar obniża się i zmniejszają wysokości względne, dochodzące w okolicach Konotopu do 10–20 m. Głównym elementem krajobrazu naturalnego są jeziora rynnowe i liczne zagłębienia bezodpływowe. Pojezierze obejmuje swym zasięgiem 15 jezior pochodzenia polodowcowego, spośród których największym jest Jezioro Sławskie, zwane „Śląskim Morzem”. Jego powierzchnia wynosi 817 ha, a długość 11 km. Otoczone jest pagórkami kemowymi i obszarami sandrowymi, wydłami śródlądowymi i terasami o wysokim stopniu zalesienia. Jest to zbiornik przepływowy łączący się poprzez Obrzycę, Obrę i Wartę z Odrą. Jezioro Sławskie wraz z licznymi jeziorami tworzy Lubuski Szlak Wodny (Sława–Santok). Na południowy zachód od Sławy znajduje się grupa jezior tarnowskich (Tarnowskie Duże 96,1 ha, Tarnowskie Małe – 43 ha, Błotne, Młyńskie Duże i Młyńskie Małe). Na Pojezierzu Sławskim licznie występują także jeziora mniejsze, takie jak: Kochanowskie Duże, Kochanowskie Małe, Jeziorno, Mesze, Dronickie i Święte. Jeziora podkreślają malowniczość krajobrazu oraz umożliwiają uprawianie turystyki specjalistycznej (wędkarstwo,

eastern borderland of the interwar II Polish Republic, importing a variety of traditions.

The relatively inconvenient location results in a certain isolation and it lacks any main road, the nearest being those from Zielona Góra to Legnica and from Leszno to Głogów. The Sławskie Lake District is situated on the left bank of the Odra, and the nearest bridge which enables travellers to move westwards is in Nowa Sól. Therefore the busiest roads run from Sława through Konotop, or from Tarnów Jezierny to Nowa Sól. Apart from public bus services, there is also a private service available but many places, such as Jeziorna, Okopiec, Józefówka, Święte, Głuchów, Mesze, Droniki, Dębowo or Krępina, do not have access to buses. The nearest railway station is in Wschów, 21 km from Sława (on the Zielona Góra – Warsaw line).

3. TOURIST ASSETS

Natural assets are particularly important for recreation in this area. The post-glacial landscape dominates, and the most interesting moraine areas are situated south and south-east of Sława. The terminal moraine rises to 130 m above sea level, and the local vertical difference in altitude around Stara Winna Góra reaches 40–60 m. North of the terminal moraine the area descends and the vertical difference decreases to 10–20 m around Konotop. The main element of the natural landscape are outflow lakes and numerous kettle holes. There are 15 post-glacial lakes, with the largest, Lake Sławskie, known as the ‘Silesian Sea’, covering 817 has and being 11 km long. It is surrounded by kames and outwash areas, inland dunes and densely forested terraces. It is a reservoir linking the Odra to the Obrzyca, Obra and Warta rivers. Lake Sławskie together with numerous other lakes make up the Lubuski Water Trail (Sława–Santok). Southwest of Sława are the Tarnowskie Lakes (Tarnowskie Duże – 96.1 ha, Tarnowskie Małe – 43 ha, Błotne, Młyńskie Duże and Młyńskie Małe). The Sławskie Lake District also includes many small lakes such as Kochanowskie Duże, Kochanowskie Małe, Jeziorno, Mesze, Dronickie and Święte.

sporty wodne), a tereny nadjeziorne stanowią główne obszary recepcji turystycznej regionu. Obszerne kompleksy leśne potwierdzają duże (44%) zalesienie Ziemi Lubuskiej. Bory sosnowe mające przewagę w drzewostanie, wytwarzają przydatny do potrzeb klimatoterapii mikroklimat. Największy kompleks leśny stanowi Puszcza Tarnowska rozciągająca się od Jeziora Sławskiego po dolinę Odry. Obecnie stare drzewostany należą do rzadkości, a świadectwem dawnych siedlisk są już tylko nazwy wsi – Dębczyn, Dębogóra, Dębowo. W regionie występują pojedyncze okazy starych drzew, z których 30 uznanych zostało za pomniki przyrody (dęby, jesiony, buki i lipy). Duże nagromadzenie drzew pomnikowych, w tym rzadkiego okazu sosny czarnej, jest atrakcją parku miejskiego w Sławie, gdzie spotkać można również największe w Polsce zachodniej stanowisko bluszczu. Do dobrze zachowanych siedlisk należą łąki nadwodne, z bujną roślinnością oraz torfowiska. Lasy, łąki i pola to siedliska wielu gatunków zwierząt i ptaków wodno-błotnych. W łagodne zimy niezamrażające Jezioro Sławskie jest miejscem zimowania wielu gatunków. Na omawianym obszarze występują gniazda gatunków chronionych, m.in. orla bielika i bociana czarnego. Ze względu na walory środowiska, w roku 1985 w okolicach Sławy utworzono Obszar Chronionego Krajobrazu z dwoma wodno-torfowiskowymi rezerwatami przyrody: Jezioro Święte i Jezioro Mesze. Projektuje się utworzenie kolejnych rezerwatów, m.in. na Jeziorze Sławskim, a w przyszłości Sławskiego Parku Krajobrazowego.

Cechą szczególną klimatu okolic Sławy są długie okresy dobrej słonecznej pogody. Lato jest tutaj długie i gorące. Ze względu na walory przyrodnicze rejon ten jest klasyfikowany jako obszar o szczególnie dużej i dużej przydatności do wypoczynku (*Atlas środowiska geograficznego...*, 1994). Walory te zagrożone są jednak przez dynamicznie rozwijający się ruch turystyczny.

Atrakcją na terenie gminy są znakowane szlaki turystyczne i ścieżki dydaktyczne:

- szlak zielony – z miejscowości Konotop do jeziora Święte,
- szlak żółty – z Nowego Tomysła do Szlichtyngowej,
- lubuski szlak wodny, prowadzący ze Sławy przez Jezioro Sławskie, Obrzycę, Obrzański Kanał Południowy i Północny, Jezioro Zbąszyńskie do Obry i Santoka,
- ścieżki dydaktyczne (Stare Strącze, Zwierzyńiec, Lubiatowski Szlak Konny, Wydmy Sławocin,

The lakes are the highlight in the picturesque landscape and make specialised tourism (fishing, water sports) possible, their shores are the main tourist reception areas of the region. A significant percentage (44%) of the Lubuska district is forested with the predominating pine forests creating a microclimate useful in climate-therapy. The largest is the Tarnowska Forest, covering the area from Lake Sławskie to the Odra Valley. At present old stands of trees are rare, and only the names of villages are reminders e.g. Dębczyn, Dębogóra and Dębowo. In the region single old trees can be found, 30 of which have been classified as natural monuments (oak, ash, beech and lime). A concentration of monumental trees, including a rare black pine, is the attraction of the municipal park in Sława, where ivy reaches its greatest development in western Poland. Lakeside meadows with a wide flora and peat bogs are also well-preserved habitats. Forests, meadows and fields are the habitat of many species of animals and birds including those protected such as the golden eagle and black stork. Due to these natural assets, a Protected Landscape Area was created around Sława in 1985, with two nature reserves: Lake Święte and Lake Mesze. The opening of further reserves (e.g. on Sławskie Lake) and a Sławskie Landscape Park is planned.

A characteristic feature of the climate around Sława are the long periods of fine, sunny weather. Summer here is long and hot and due to its natural assets the region is classified as an area particularly suitable for recreation (*Atlas środowiska geograficznego...*, 1994). The assets, however, are threatened by dynamically developing tourism. Attractions in the *gmina* include tourist and educational paths:

- green path – from Konotop to Lake Święte,
- yellow path – from Nowy Tomysł to Szlichtyngowa,
- the Lubuski water trail from Sława across Lake Sławskie, the river Obrzyca, the southern and northern parts of the Obrzański Canal, Lake Zbąszyńskie to the rivers Obra and Santok,
- educational paths (Stare Strącze, Zwierzyńiec, Lubiatów bridleway, Sławocin dunes,

Wzgórza Pszczółkowskie, „lekcja biologii inaczej”, Krzyż-Sławocin-Kanał),

– ścieżka dydaktyczna „Eko-Sława”, zorganizowana na terenie biologicznej oczyszczalni ścieków, z nowatorskimi rozwiązaniami.

O atrakcyjności turystycznej badanego obszaru decydują głównie walory przyrodnicze, których uzupełnieniem są obiekty antropogeniczne. Pierwszą grupę stanowią walory związane z siecią osadniczą, np. Sława wraz ze średniowiecznym układem urbanistycznym i ciekawym zespołem architektury mieszczańskiej z XVIII i XIX w. oraz Konotop, jako klasyczny przykład wsi – wielodrożnicy. Na uwagę zasługują pozostałości niemieckiej ceglanej, zwartej zabudowy stanowiącej istotny element krajobrazu. Do drugiej grupy możemy zaliczyć zabytki architektury sakralnej, tj. kościoły i kapliczki, np. poewangelicki późnorenesansowy (z 1603 r.) kościół Św. Trójcy w Sławie, renesansowo-barokowy kościół w Konotopie. W strefie penetracji przylegającej do Pojezierza Sławskiego turyści chętnie odwiedzają Kaszczor, w którym znajduje się klasztor Cystersów, Ciosaniec, Przybyszów, Stare Strącze, Śmieszkowo i Lubięcín. Cechą charakterystyczną jest także nagromadzenie dużej liczby przydrożnych kapliczek, wśród których można wyróżnić dwa typy: wysokie smukłe, o charakterze neogotyckim (Spokojna, Szreniawa i Wróblów), oraz w formie płytkiej absydy z kolumnami, o charakterze neobarokowym (Radzyń, Śmieszkowo i Lipniki).

Kolejna grupa walorów antropogenicznych to średniowieczne grodziska (Sława, Lubogoszcz, Przybyszów, Lipniki i Tarnów Jezierny). Za szczególnie interesujący należy uznać Tarnów Jezierny położony na przesmyku między Jeziorami Tarnowskie Duże i Błotne, gdzie umiejscowiono dwa grodziska stożkowe. Na jednym z nich znajduje się Pałacyk Myśliwski z 1642 r. Krajobraz antropogeniczny wzbogacają również pałace i dwory będące przykładem architektury rezydencjonalnej, np. barokowy pałac wraz z parkiem w Sławie, założenie pałacowo-parkowe w stylu gotyku angielskiego w Kolsku, klasycystyczny zespół dworski w Starym Strączu, dwór obronny w Przybyszowie i inne.

Niewątpliwym walorem badanego obszaru są ginące w krajobrazie Polski wiatraki typu koźlak i paltrak: trzy w Lubięcínie, Potrzebowie, Chełmku, Wróblowie. Poza wcześniej wymienionymi walorami na uwagę zasługuje izba pamięci poświęcona ofiarom filii obozu Gross Rosen w Sławie (rys. 1).

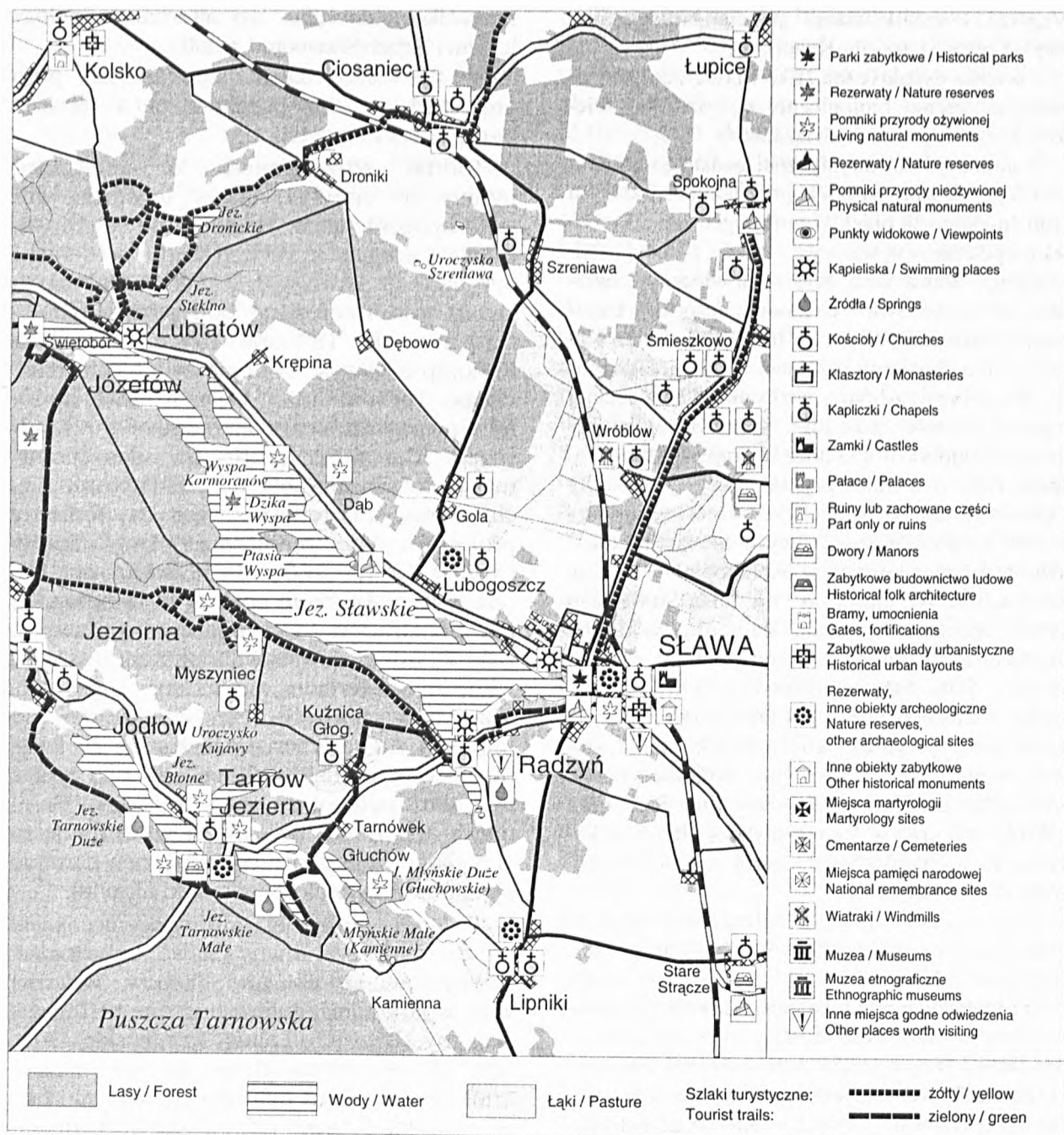
Pszczółkowskie hills, 'an alternative biology lesson', Krzyż-Sławocin Canal),

– the 'Eko-Sława' educational path organised on the premises of a modern biological sewage station.

Tourist attractiveness is determined mainly by natural assets together with anthropogenic sites. These form two groups, the first are assets related to the settlement system, e.g. Sława with its mediaeval urban layout and interesting bourgeois architecture from the 18th and 19th c, as well as Konotop a classic example of a 'multi-road' village. The remaining German brick buildings are a significant element of the landscape. The other group includes monuments of ecclesiastical architecture, i.e. churches and chapels, e.g. a formerly protestant late renaissance Holy Trinity Church from 1603 in Sława, or the renaissance-baroque church in Konotop. In the 'penetration zone' adjacent to Sławskie Lake District, tourists willingly visit Kaszczor with its Cistercian monastery, Ciosaniec, Przybyszów, Stare Strącze, Śmieszkowo and Lubięcín. A characteristic feature is the large number of roadside chapels of two types: tall, slim, neo-gothic ones (Spokójna, Szreniawa and Wróblów), and those in the form of a shallow apse with columns, neo-baroque style (Radzyń, Śmieszkowo and Lipniki).

The next group of anthropogenic assets are the mediaeval towns (Sława, Lubogoszcz, Przybyszów, Lipniki and Tarnów Jezierny) with a particularly interesting one in Tarnów Jezierny, between Lakes Tarnowskie Duże and Błotne, where there are two former 'conical' settlement mounds on hills. On one is a Hunter's Palace from 1642. The anthropogenic landscape is also enriched by examples of residential architecture such as palaces and manors e.g. the baroque palace together with its park in Sława, the palace and park complex in English gothic style in Kolsko, neoclassical manor complex in Stary Strącz, the fortified manor in Przybyszów, etc.

A particular asset are windmills, rare in the Polish landscape: three in Lubięcín, and also in Potrzebów, Chełmek and Wróblów. In addition the exhibition room devoted to the victims of the Sława branch of the Gross Rosen concentration should be mentioned (fig. 1).

Rys. 1. Walory turystyczne Pojezierza Sławskiego

Fig. 1. Tourist assets of the Sławskie Lake District

4. BAZA NOCLEGOWA

Na badanym obszarze inwentaryzacji poddane zostały 44 obiekty noclegowe, w tym 17 ośrodków wypoczynkowych, 10 zespołów domków kempingowych, cztery pola biwakowe, trzy ośrodki szkoleniowo-wypoczynkowe, trzy hotele, trzy pensjonaty, gospodarstwo agroturystyczne, baza typu „ranczo”, ośrodek sportu i rekreacji oraz centrum rehabilitacyjne.

4. ACCOMMODATION

44 accommodation outlets were catalogued, including 17 holiday centres, 10 chalet complexes, four campsites, three combined conference and recreation centres, three hotels, three pensions, an agro-tourist farm, 'ranch' type accommodation, a combined sports and recreation centre and a rehabilitation centre.

Badane obiekty dysponują ok. 5 tys. miejsc noclegowych, z czego 87% stanowią miejsca sezonowe. Przeważają pokoje wieloosobowe. Zinwentaryzowane obiekty zatrudniają 216 pracowników, z czego 57% stanowią mieszkańcy Ślawy. Po 20 osób pochodzi z Nowej Soli i Głogowa, 15 osób z Wrocławia. Ponad połowa zatrudnionych to pracownicy sezonowi.

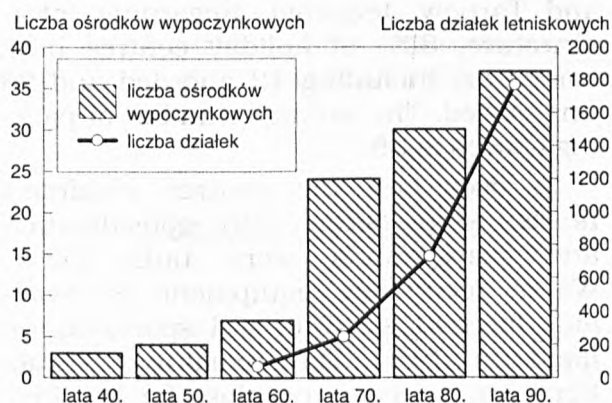
Struktura własności bazy noclegowej przedstawia się następująco: 15 obiektów, głównie ośrodki wczasowe i pensjonaty, stanowi własność prywatną, 14 należy do zakładów pracy, dziewięć jest własnością organizacji społecznych (głównie zespoły domków kempingowych) i tylko sześć stanowi własność państwową.

Baza wypoczynkowa Pojezierza Ślaskiego powstała głównie w latach 70. (46,5%). Ośrodki starsze, z lat 50. stanowią tylko 3% badanych. Na przykład w Śławie najstarszy z badanych to Ośrodek Szkoleniowo-Wypoczynkowy LOK z 1945 r., a najmłodszy to pensjonat Słoneczko z 1999 r. W Radzynie najstarszy ośrodek pochodzi z 1964 i jest to OW Zefam, a najmłodszy z 1993 r. i jest to zespół domków kempingowych Wrzos. Podobnie w Lubiatowie, najstarszy pochodzi z 1963, a najmłodszy z 1996 r. (rys. 2 i 3). Jednym z oryginalniejszych ośrodków, ze względu na lokalizację w zabytkowym pałacyku myśliwskim, jest ośrodek w Tarnowie Jeziernym.

The accommodation outlets offer about 5000 beds, 87% of which are seasonal. Most rooms are designed for more than one person. 216 people are employed, 57% from Ślawa, 20 each from Nowa Sól and Głogów, and 15 from Wrocław. Over half are seasonal workers.

As for accommodation ownership, 15 outlets, mainly holiday centres and pensions, are private property, 14 belong to factories, nine (mainly chalet complexes) to social organisations, and only six are still state property.

The recreational infrastructure of the Ślaskie Lake District was created mainly in the 1970s (46.5%) with older centres from the 1950s constituting only 3%. The oldest centre in Ślawa is the LOK conference and recreation centre from 1945, and the newest the 'Little Sun' pension from 1999. In Radzyń the oldest, Zefam, is from 1964, and the newest, a complex of chalets called 'Wrzos', from 1993. Similarly, in Lubiatów the oldest is from 1963, and the newest 1996 (figs 2 and 3). One of the more unusual centres is in Tarnów Jezierny due to its location in a historical hunting palace.

Rys. 2. Ośrodki wypoczynkowe, hotele i pensjonaty oraz działki letniskowe na Pojezierzu Ślaskim w latach 1945–2001

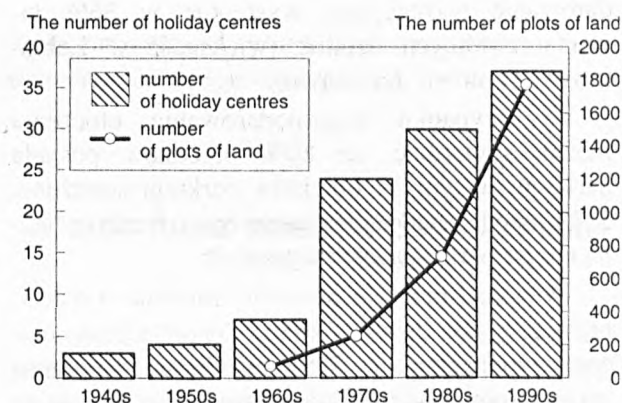

Fig. 2. Holiday centres, hotels, pensions and recreational plots in the Ślaskie Lake District 1945–2001

Baza noclegowa koncentruje się w okolicach Lubiatowa i Józefowa (północno-zachodnia część Jeziora Ślaskiego) oraz w okolicy Ślawy i Radzyna (południowo-wschodnia część akwenu).

Accommodation is concentrated around Lubiatów and Józefów (the north-western part of Lake Ślaskie), as well as Ślawa and Radzyń (on the south-western part

Rys. 3. Dynamika przyrostu liczby ośrodków wypoczynkowych, hoteli i pensjonatów oraz działek letniskowych na Pojezierzu Sławskim w latach 1945–2001

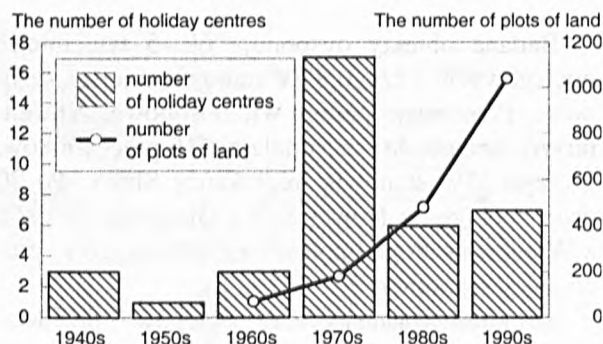

Fig. 3. Rate of increase in the number of holiday centres, hotels, pensions and recreational plots in the Sławskie Lake District 1945–2001

Odrębny obszar koncentracji bazy noclegowej znajduje się na południowo-wschodnich brzegach Jeziora Tarnowskiego Dużego. W bezpośrednim sąsiedztwie jezior znajduje się 30 ośrodków, dziewięć w odległości do 300 m (wartość średnia) od jeziora, a pięć ośrodków położonych jest w odległości większej niż 300 m (rys. 4).

W przypadku 54% ośrodków znajdują się one poza terenem zabudowanym, 23% na wsi, 21% na peryferiach miasta i tylko 2% w centrum miasta. Obiekty najczęściej wybudowane są na działkach o powierzchni do 1 ha (22%). Nieliczne (3%) zajmują działki powyżej 8 ha. Głównie są to działki o charakterze leśnym. Zagospodarowanie rekreacyjnie występuje w 36% inwentaryzowanych działek (większość w Lubiatowie i Tarnowie Jeziernym).

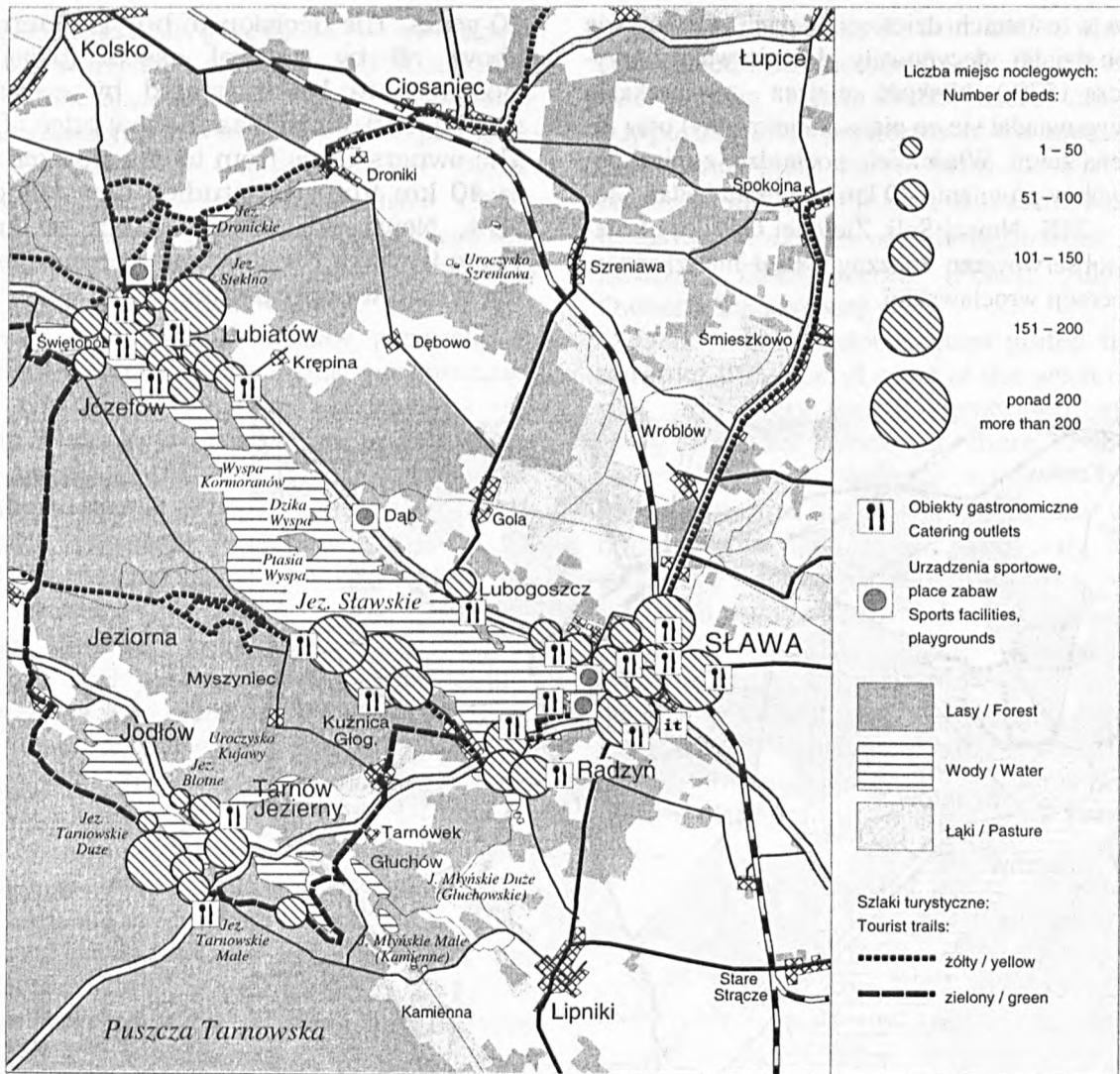
W przypadku zagospodarowania otoczenia można stwierdzić, że 80% ośrodków posiada parkingi, w tym 12 obiektów parkingi strzeżone, a 23 ośrodki parkingi niestrzeżone. Średnia liczba miejsc parkingowych wynosi 35.

W ponad połowie obiektów zadbane o dzieci, budując place zabaw (52%). Sprzęt wodny można wypożyczyć w 27% ośrodków, natomiast sprzęt sportowy w 14% ośrodków. Pozostałe atrakcje, choć występujące nielicznie, to: molo, pomost, krąg ogniskowy, kort tenisowy, zjeżdżalnie wodne, plaże, świetlice, grill, boiska do piłki, bilard, siłownia, mini zoo, możliwość jazdy konnej lub bryczką, szkolenia żeglarskie, kursy nurkowania, rehabilitacja.

of the lake). Another area of accommodation concentration can be found on the southeast bank of Lake Tarnowskie Duże. On the banks of the lakes there are 30 holiday centres, nine within a distance of 300 m (on average) from the lake, and five further than 300 m (fig. 4).

Of the centres 54% are found in the countryside, 23% in villages, 21% in the outskirts of towns and only 2% in the town centre. Buildings are usually erected on plots of up to one hectare (22%), only a few (3%) are over 8 ha (mainly forested). 36% have a recreational infrastructure (most in Lubiatów and Tarnów Jezierny). Regarding infrastructure, 80% of holiday centres have car parks, including 12 guarded and 23 unguarded. The average number of parking spaces is 35.

In over half the centres children's needs were taken into consideration and playgrounds were built (52%). Water recreation equipment is available for rent in 27%, and sports equipment in 14%. The remaining attractions are a pier, jetty, place for bonfires, tennis court, water slides, beaches, community centres, bonfire places, football pitches, pool tables, gym, mini zoo, horse riding or riding in a carriage, yachting courses, diving courses, and physical rehabilitation.

Rys. 4. Zagospodarowanie turystyczne Pojezierza Sławskiego – baza noclegowa, gastronomiczna, urządzenia sportowe, szlaki turystyczne

Fig. 4. Tourist infrastructure of the Sławskie Lake District – accommodation, catering, sports facilities, tourist paths

5. DZIAŁKI LETNISKOWE

Na badanym obszarze zlokalizowano 1767 działek letniskowych (rys. 5). Przeprowadzono 180 ankiet z ich właścicielami w 13 miejscowościach (Jodłowie, Sławie, Radzynie, Jeziornej, Józefowie, Krępinie, Lubiatowie, Tarnowie Jeziernym, Dębnie, Tarnówku, Kuźnicy Głogowskiej, Lubogoszczu i Głuchowie).

Działki na badanym terenie zaczęły powstawać na początku lat 70. (rys. 2 i 3), ale wciąż przeznacza się nowe obszary pod zabudowę letniskową. Teren cieszy się coraz większym zainteresowaniem, gdyż ponad 60% działek letniskowych po-

5. INDIVIDUAL SUMMER RECREATIONAL PLOTS OF LAND

It was found that there were 1767 recreational plots in the studied area (fig. 5) and a survey among 180 plot owners was carried out in 13 places (Jodłów, Sława, Radzyń, Jeziorna, Józefów, Krępina, Lubiatów, Tarnów Jezierny, Dąb, Tarnówek, Kuźnica Głogowska, Lubogoszcz and Głuchów).

Plots of land started to be taken up in the early 1970s (fig. 2 and 3), and they are still spreading as the area becoming increasingly popular, over 60% have appeared in the last

6. RUCH TURYSTYCZNY

Pojezierze Sławskie ze względu na walory przyrodnicze stanowi ważny region wypoczynkowy dla mieszkańców pobliskich miast. Popularność tę potwierdza występujący na badanym obszarze ruch turystyczny. Badania ruchu turystycznego prowadzone były w drugiej połowie czerwca 2001 r. Łącznie przeprowadzono 125 ankiet wśród turystów: 37 w Sławie, 41 w Lubiatowie, pozostałe 47 w innych miejscowościach (Józefów, Radzyń, Tarnów Jezierny, Lubięcín, Lubogószcz, Dąb, Lipniki i Jodłów). Wśród turystów dominowały pobyty krótkie (do 7 dni – 60%), średniodługie (14 dni – 30%). Jako forma pobytu dominowały wśród respondentów wczasy (24%), następnie biwak (20%), pobyt na działce (tylko 15% ze względu na deszczową pogodę), u rodziny, na letnisku, oazie lub pobyt leczniczy w ośrodku krioterapii. W 56% wyjazdy organizowane były indywidualnie. Turysty wypoczywający na tym terenie to w większości stali bywalcy przyjeżdżający tu od końca lat 90. Prawdziwi miłośnicy regionu przyjeżdżają na wypoczynek każdego roku, począwszy od lat 60. Wśród aktywności turystycznych dominuje wypoczynek letni, ale wyraźnie zaznaczają się również przyjazdy na jesienne grzybobrania. Turysty najczęściej przebywają w miejscowościach położonych bezpośrednio nad Jeziorem Sławskim: Sławie, Lubiatowie, Józefowie i Radzynie.

Głównym motywem przyjazdu na Pojezierze Sławskie są jego walory turystyczne (56% odpowiedzi), a zwłaszcza przyrodnicze (las, jezioro, czyste powietrze). Ważną rolę odgrywają także bliskość miejsca zamieszkania lub znajomość terenu (20%), namowa przyjaciół lub odwiedziny rodziny (14%), przypadek lub skierowanie na wczasy (13%). Wypoczywający zainteresowani byli głównie pobytem w miejscowości docelowej i penetracją najbliższych okolic (73% odpowiedzi). Zaledwie 39% ankietowanych deklaroowało chęć zwiedzania terenów położonych nieco dalej. Odwiedzający region przybyli głównie samochodem osobowym (80%), nieliczni autobusem (16%) lub koleją i autobusem (4%).

Na Pojezierzu Sławskim wypoczywają głównie osoby dorosłe w wieku od 40 do 60 lat (42%) oraz w wieku od 20 do 40 lat (38%). Osoby młode (do 20 lat) stanowiły 14% badanych, a w wieku emerytalnym 7,2%.

Ponad połowa respondentów to osoby z wykształceniem średnim (54%), następnie wyższym

6. TOURISM

Due to its natural assets, the Sławskie Lake District is an important recreational region for the inhabitants of nearby towns, confirmed by the tourism occurring there. It was studied in the second half of June 2001 by a survey of 125 tourists: 37 in Sława, 41 in Lubiatów, and the remaining 47 in other towns (Józefów, Radzyń, Tarnów Jezierny, Lubięcín, Lubogószcz, Dąb, Lipniki and Jodłów). Concerning length of stay, short visits (up to 7 days – 60%) and medium-length (14 days – 30%) dominated. The main locations were holiday centres (24%), followed by camp sites (20%), individual recreational plots (only 15% due to the rainy weather), at a family house, at a religious camp or in the cryotherapy centre. 56% were organised individually. New tourists in this area since the late 1990s are mostly regular visitors, while true lovers of the region have been coming for holidays every year from the 1960s. Summer recreational activities but visits for autumn mushroom picking are also found. Tourists usually stay directly beside Lake Sławskie at Sława, Lubiatów, Józefów and Radzyń.

The main motive for coming to the Sławskie Lake District is its tourist assets (56% of answers), especially the natural ones (forest, lake, clean air). A significant role is also played by the closeness to home or familiarity with the area (20%), friends' persuasion or an opportunity to visit family (14%) or by chance (13%). The tourists were mainly interested in where they were staying or its immediate area (73%), only 39% were willing to visit areas slightly further away. The majority came by car (80%), only a few by bus (16%), or train and bus (4%).

The tourists in the Sławskie Lake District are mainly adults aged 40–60 (42%) and 20–40 (38%), 14% were below 20, and 7.2% over 60. Over half (54%) have had school education to 19 only and a further 21% have had higher with the remaining (12%) only vocational and

(21%), natomiast pozostali badani to osoby z wykształceniem zawodowym i podstawowym (12%). Wypoczywający to mieszkańcy miast południowo-zachodniej i zachodniej części kraju pochodzący z Wrocławia (24%), Zielonej Góry (17%). W 20% to mieszkańcy Legnicko-Głogowskiego Zagłębia Miedziowego, przede wszystkim zaś Głogowa (14%) i Polkowice (6%). Pozostali pochodzą z Nowej Soli (niecałe 10%) i Wałbrzycha (7%). Na podstawie przedstawionego zasięgu przestrzennego ruchu turystycznego można stwierdzić, że Pojezierze Sławskie jest obszarem wypoczynkowym o znaczeniu regionalnym.

Turystyka jest jedną z podstawowych gałęzi gospodarki na tym terenie. Wpływy z tego typu działalności, jak szacują władze gminy, stanowią około 15% jej dochodów. Miasto ze względu na walory i rozbudowaną bazę noclegową zajmuje jedno z czołowych miejsc w rankingach na najpopularniejsze miejscowości turystyczne. Gmina Sława jest również rekordzistką w sprzedanej liczbie noclegów (150 tys.) w woj. lubuskim. Obecnie gmina ubiega się o status gminy uzdrowiskowej. Pierwszym ośrodkiem jest Europejska Klinika Rehabilitacji „Victoria” w Radzynie, gdzie zastosowano unikatową komorę kriogeniczną umożliwiającą leczenie zimnem w temperaturze od -110°C do -160°C .

7. PODSUMOWANIE

Na podstawie przeprowadzonych badań terenowych (inventaryzacja, kwerenda, badania ankietowe) oraz przeprowadzonych analiz stwierdzić można, że:

1. Pojezierze Sławskie należy do obszarów o szczególnie dużej i dużej przydatności wypoczynkowej, co potwierdza rejestrowany na tych obszarach ruch turystyczny.

2. Zagospodarowanie turystyczne ma charakter wybitnie sezonowy, a w układzie przestrzennym strefowy. Najbardziej intensywnie wykorzystywane są obszary bezpośrednio przylegające do jezior, a w szczególności Jeziora Sławskie.

3. Walory turystyczne i zagospodarowanie w dużym stopniu warunkują sezonowość ruchu turystycznego badanego obszaru.

4. Występuje wyraźna dominacja walorów przyrodniczych nad antropogenicznymi, które posiadają znaczenie lokalne.

5. Badany region postrzegany jest jako atrakcyjny w opinii turystów i mieszkańców.

elementary. The tourists come from towns and cities in the south western and western parts of Poland e.g. Wrocław (24%) and Zielona Góra (17%), 20% from the Legnicko-Głogowskie 'Copper Basin', mostly Głogów (14%) and Polkowice (6%). Others come from Nowa Sól (almost 10%) and Wałbrzych (7%). The presented spatial range shows that the Sławskie Lake District is a regional recreation area.

Tourism is one of the main branches of economy with income, according to *gmina* authorities, constituting about 15% of their overall income. Due to its assets and developed accommodation, Sława remains the most popular tourist destination. The *gmina* of Sława also sells the largest annual number of overnight stays (150 000) in the Lubuskie *Województwo*. At present the *gmina* is fighting to gain spa status and the first centre in Radzyń – 'Victoria', a 'European Rehabilitation Clinic' – has a unique cryogenic chamber is used enabling patients to be treated in temperatures ranging from -110°C to -160°C .

7. CONCLUSIONS

On the basis of the field research (cataloguing, survey) and analyses, it is possible to conclude that:

1. The Sławskie Lake District is an area of a particular tourist value, confirmed by the tourism recorded there.

2. The tourist infrastructure is typically seasonal, and as regards distribution in space – can be divided into zones. The areas which are the most intensively exploited are the areas directly adjacent to the lakes, especially Lake Sławskie.

3. Tourist assets and infrastructure largely control the seasonality of tourism.

4. Natural assets clearly dominate over anthropogenic assets, which are only of local importance.

5. The region is perceived as attractive by tourists and inhabitants.

6. Istnieje wysoka świadomość (90%) badanych mieszkańców i specjalistów, że turystyka stwarza szansę aktywizacji gospodarczej gmin Pojezierza Sławskiego.

7. Wśród mieszkańców istnieje również duża potrzeba pomocy ze strony władz gminnych oraz promocji i reklamy obszaru.

8. Najbardziej optymistycznie na rozwój turystyki patrzą mieszkańcy miejscowości położonych nad jeziorami i deklarują chęć wynajmu kwater turystom, np. w Sławie, Radzynie, Tarnowie Jeziernym, Lubiawie, Lubogoszcu. Natomiast mniejsze zainteresowanie wyrażają mieszkańcy Kolska, Starego Strąca, realnie oceniając walory miejsca zamieszkania jako mniej atrakcyjne.

9. Generalnie ludność miejscowa nastawiona jest przychylnie do turystów i w rozwoju turystyki widzi możliwość rozwoju regionu, zatrudnienia i poprawy warunków bytowych.

10. Najtrudniejsza jest sytuacja w miejscowościach popegeerowskich, gdzie istnieje bezrobocie i ze względu na brak finansów brakuje pomysłu na przyszłość.

11. Nie zaobserwowano na badanym obszarze wynajmu drugich domów turystom – zjawiska występującego powszechnie np. na Pojezierzu Mazurskim czy Pojezierzu Kaszubskim.

12. Zaobserwowany brak wynajmu kwater prywatnych należy tłumaczyć złym stanem substancji mieszkaniowej w miejscowościach turystycznych, jak również brakiem inwestycji remontowych podnoszących standard oraz nowych inwestycji budowlanych wśród stałych mieszkańców.

Zgodnie z ugruntowanym w literaturze przedmiotu podziałem przestrzeni turystycznej LISZEWSKIEGO (1995), autorzy zauważają występowanie na badanym obszarze głównie przestrzeni penetracji i kolonizacji turystycznej.

1. Przestrzeń penetracji ma charakter buforowy pomiędzy przestrzenią kolonizacji a terenami typowo rolniczymi.

2. Penetracja terenu odbywa się wzdłuż wyznaczonych szlaków turystycznych (pieszych, wodnych, konnych i ścieżek przyrodniczych).

3. Dominantami krajoznawczymi przestrzeni penetracji są:

- w sferze walorów antropogenicznych: kapliczki przydrożne, wiatraki, kościoły, układy osadnicze, pałace, dwory;

- w sferze walorów przyrodniczych – tereny leśne, rezerваты przyrody, glazy, jeziora.

4. Przestrzeń kolonizacji związana jest bezpośrednio ze strefą brzegową jezior, co potwierdza

6. There is high awareness (90%) among respondents that tourism creates an opportunity for the economic development of the Sławskie Lake District *gminas*.

7. The inhabitants express a strong need for support from *gmina* authorities, as well as for promotion of the area.

8. Tourism development is viewed most optimistically by the inhabitants of places beside the lakes who are willing to rent accommodation to tourists, e.g. in Sława, Radzyń, Tarnów Jezierny, Lubiaw and Lubogoszcz. The inhabitants of Kolsko and Stary Strącz were less interested and they realistically rated the assets of their areas as less attractive.

9. Generally, local inhabitants show a positive attitude towards tourists, and in tourism development they see an opportunity for the region, a chance to decrease unemployment and improve living conditions.

10. The situation is most difficult in places with former collective farms which have severe unemployment and where there are no ideas for the future due to financial problems.

11. A lack of rental of second homes to tourists – a common phenomenon in e.g. the Mazurian or Kaszuby Lake Districts.

12. The fact that private lodgings are not rented could be explained by their poor condition, as well as by a lack of investment in redecoration and new construction.

According to LISZEWSKI's division of tourist space (1995), well-known from the literature, the authors find evidence of tourist penetration and colonisation space.

1. Penetration space is a buffer between colonisation space and agricultural areas.

2. Penetration of the area takes place along marked tourist trails (walking, water, horse riding and educational).

3. Landscape elements dominating penetration space are:

- among anthropological assets: roadside chapels, windmills, churches, settlement layouts, palaces, manors,

- among natural assets: forests, nature reserves, erratic blocks, lakes.

4. Colonisation space is directly connected with the lake banks and seen

lokalizacja ośrodków wypoczynkowych i działek letniskowych.

5. Można wyróżnić dwa typy obszarów kolonizowanych w formie działek letniskowych:

– kompleksy działek związane z funkcjonującymi miejscowościami (Radzyń, Tarnów Jezierny, Lubiatów, Lubogoszcz), gdzie występuje przemieszanie zabudowy letniskowej z zabudową siedliskową;

– kompleksy działek związane z dawnymi miejscowościami (często przysiółkami), w których funkcja turystyczna zdominowała rolnictwo (Jodłów, Jeziorna, Józefów, Krępina).

6. Występuje wyraźna polaryzacja jakości zabudowy letniskowej:

– działki starsze z zabudową sezonową o niskim standardzie;

– działki młode z zabudową o charakterze drugich domów, często całorocznych z ciekawie zaaranżowaną przestrzenią wokół domu.

7. Powstały nowe centra zabudowy o charakterze „rezydencji” (Radzyń osiedle „Nad Stawami”).

8. Dalszy rozwój przestrzeni kolonizacji ograniczony jest warunkami terenu ze względu na liczne obszary zabagnione i torfowiskowe.

9. Wnioskować można, że dalszy rozwój będzie miał charakter zmian jakościowych, a nie ilościowych. Następuje prywatyzacja i parcelacja ośrodków wypoczynkowych (szczególnie domków kempingowych w Lubiatowie i Tarnowie Jeziernym).

in the location of holiday centres and recreational plots.

5. Two types of areas are colonised by individual recreational plots of land:

– plots connected with present settlements (Radzyń, Tarnów Jezierny, Lubiatów, Lubogoszcz), where recreational architecture is mixed with residential,

– plots connected with small villages (often hamlets) where the tourist function has replaced agriculture (Jodłów, Jeziorna, Józefów, Krępina).

6. There is clear polarisation of the quality of recreational architecture:

– older plots with seasonal houses of low standard;

– newer plots with second-home type architecture, habitable throughout the year with the space around the house ‘interestingly arranged’.

7. Newly built estates of the ‘villa’ type have emerged (Radzyń – *Nad Stawami* estate).

8. Further development of colonisation space is limited by natural conditions (many bog and peat areas).

9. It can be concluded that further development will take the form of qualitative and not quantitative change. Holiday centres are being broken up and privatised (particularly the chalets in Lubiatów and Tarnów Jezierny).

PRZYPIS

¹ Opracowanie powstało na podstawie materiału zebranego podczas ćwiczeń terenowych z Geografii Turyzmu i Hotelarstwa zorganizowanych dla studentów III roku geografii turystyki i hotelarstwa UŁ na przełomie czerwca i lipca 2001 r.

NOTE

¹ The article is based on material collected during Geography of Tourism and Hotel Management Department field classes organised for 3rd year students at the University of Łódź, in late June and early July 2001.

BIBLIOGRAFIA – BIBLIOGRAPHY

Atlas środowiska geograficznego Polski, 1994, IGiPZ PAN, Warszawa.
 KUCHARSKI B., MALUŚKIEWICZ P., 1996, *Ziemia Lubuska, Sport i Turystyka*, Muza SA, Warszawa.
 Stawa – siedem dni, 1995, Wydawnictwo PTTK „Kraj”, Warszawa.
 KACZMAREK J., STASIAK A., WŁODARCZYK B., 2002, *Produkt turystyczny albo jak organizować poznawanie świata?*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.

KONDRACKI J., 2000, *Geografia regionalna Polski*, PWN, Warszawa.
 LISZEWSKI S., 1995, *Przestrzeń turystyczna*, Turyzm, t. 5, z. 2, s. 87–103.
 Witamy w gminie Stawa 2003, *Informator o gminie i mieście Stawa*, Urząd Miejski w Sławie, Wydawnictwo Fortes, Wolsztyn.